

Nasjonalt referansesystem for landskap

Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner

av

Oskar Puschmann, NIJOS

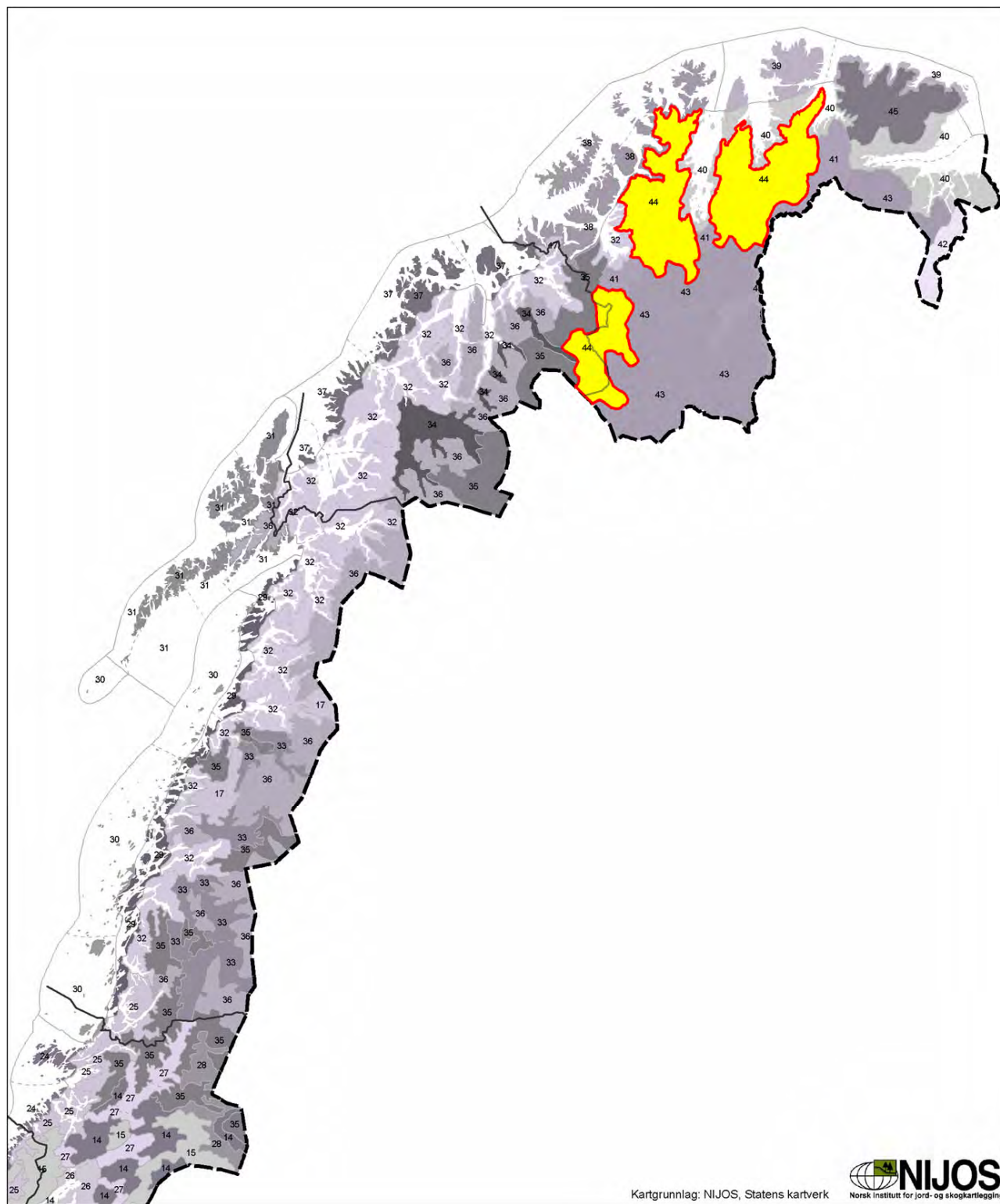
Side 182 - 185

”Landskapsregion 44 Gaissene i Finnmark”

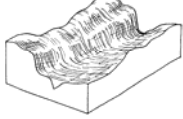

Referanse:

Puschmann, Oskar. 2005.

”Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner.” NIJOS-rapport 10/2005. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. Side 182-185.

Landskapsregion 44 Gaissene i Finnmark.

	LANDSKAPSREGION 44 GAISSENE I FINNMARK - regionen består av tre ulike underregioner ¹	BE- TYD- NING ***
LANDSKAPETS HOVEDFORM * Gái'sá = spiss tind, bølgende tinderekke * høyfjellsmur mellom fjord og vidde * + småkupert vidde 	<i>Gái'sá</i> betyr <i>spiss tind</i> , og regionnavnet kommer av at sentrale regiondeler består av en nær sammenhengende kjede av "pyramideformede" fjell. Regionen strekker seg fra områdene øst for <i>Altafjorden</i> i vest til <i>Tanadalen</i> i øst, og står som en beskyttende mur mellom fjordene og vidda i sør. Hit hører også gaissene sør-sørvest for <i>Tanaffjordens</i> indre fjordarmer. Selve gaissene er lagdelte bergarter (sandstein) som er presset, foldet og skjøvet opp over grunnfjellet, og har dannet pyramideformede fjell. De ulike toppene er isolerte høydedrag som sammen danner en svakt bølgende "tinderekke". Det øvrige av regionens hovedform er småkupert vidde med til dels lavt relieff, og hvor høydedragene hever seg over grunne senkninger og vide, grunne daler. I områdene nær <i>Laksefjord</i> botnen, og i området øst for <i>Kvalsund – Altafjorden</i> , har landformen mer karakter av storkupert hei. Et fåtall steder fins også mer dyptskårne frodige daldrag.	***
LANDSKAPETS SMÅFORMER * fjell over 1000 moh * skifrig blokkhav i høytliggende omr. * lavereliggende dal- og vidder = morener 	I høyereliggende strøk preges småformene av store mengder forvitrede løsmasser. Regionens porøse sandsteinbergarter er i langt større grad utsatt for frostvitring enn f.eks grunnfjellsbergartene på <i>Finmarksvidda</i> (region 43). Gjennom årtusener er horisontalt liggende sandsteinslag bearbeidet av frost og vind. Dette ses som et skifrig blokkhav, som i høytliggende områder danner store sammenhengende steinvidder. I lavereliggende daldrag og sletter ses morenejord av ulik opprinnelse. Flere av gaissene danner til sammen langstrakte åsrygger, og mer markerte topper ligger ofte i grupper. Stedvis ses enkelte iseroderte botner. De høyeste toppene fins i vest, bl.a. et av <i>Finmarks</i> høyeste fjell; <i>Čohkarássa</i> 1139 m.o.h. Fjelltoppenes høyde avtar sør- og østover. Mens høyfjellsviddene her er like ødslige, så har lavereliggende viddeområder et mer jevnt morenedekke. Fra topper og åser forbinder gjerne større, jevne skråninger høyfjellslandskapet med lavereliggende sletter eller paleiske elvedaler. Disse dalene og enkelte frodige lavtliggende sletteområder, bryter opp noe av viddelandskapets ensformighet.	***
VANN OG VASSDRAG * store elvedalder deler opp regionen * store elvesystemer * utallige småvann 	Selv om Gaissene nærmest danner en høyreist mur mellom Finnmarks fjorder og <i>Finmarksvidda</i> , så er ikke muren helt tett. Fra <i>Porsangerfjorden</i> og <i>Altafjorden</i> og sørover trenger nemlig <i>Lakselvas</i> og <i>Altaelvas</i> dalfører (region 41) seg gjennom regionen, og deler Gaissene i tre ulike underregioner. Fra begge sider av disse dalførene drenerer flere store og mellomstore elver ned fra regionens høyfjellsvidder. Større elvesystemer finnes også i Gaissenes indre viddelandskap. De drenerer gjennom de store, langstrakte og lavereliggende paleiske elvedalene, f.eks. <i>Ravttosjohka</i> (Stabburselva) i vest og <i>Luostejohka</i> , <i>Bissojohka</i> (Børselva), <i>Stuorrajohka</i> og <i>Leavajohka</i> i øst. Inne på viddene finnes også utallige vann, tjern og pytter, særlig i områder med bunnmorene. Vannene er helst næringsfattige, med klart vann som gir god sikt til grunne steinbunner.	**
VEGETASJON * blokkhav uten særlig vegetasjon i høydene, ødslig preg * ris- og rabbehei * store lavdekker * myrer * i elvedalder; vierkjær og noe bjørkeskog 	Siden regionen danner de indre høyfjellsområdene i Finnmark, overrasker det neppe at oppe blant selve gaissene dominerer blokkmark. De høyestliggende områdene har her et svært ødslig preg, og vegetasjon forekommer kun sparsomt og spredt. Fra høye fjellsider og åser finnes overganger fra snaumark til snøleier og ulike typer ris- og rabbehei. Særlig kreklinghei er vanlig. På mer flate fjellvidder kan lavdekker dominere, men ofte i kombinasjon med rishei, myr og vann. Slike områder har stor typelighet med region 43 <i>Finmarksvidda</i> . Nede i enkelte lune bekkedaler, eller i partier av de større og lavereliggende paleiske elvedalene, øker landskapets grønnskjær. Her er både grasmyr, vierkjær og småvokst bjørkeskog vanlig. Noen svært få steder vokser også furu. Slike grønne områder står i sterk kontrast med gaissenes høyfjellskarakter, og er ofte lokale områder med en landskapstype tilhørighet til region 41 <i>Dalbygdene i Finnmark</i> . Pga. næringsfattige bergarter, blir det imidlertid sjelden veldig frodig eller artsrikt. Klimaet varierer fra kjølig oseanisk i ytre deler (dvs. nær fjordene og utover de store halvøyene) til et mer kontinentalt preg i innlandet opp mot <i>Finmarksvidda</i> .	**
JORDBRUKSMARK * mangler jordbruk * tamreindrift 	Innenfor regionens grenser finnes så å si ikke jordbruksaktivitet. Her er kun registrert 477 da. hevdholdt dyrka mark, og dette drives av kun ett aktivt gardsbruk. Av langt større betydning for landbruket er imidlertid tamreindrifta, hvor reinbeitinga i enkelte områder kan prege landskapet forholdsvis sterkt, bl.a. ved at vegetasjonen kan være både overbeita og nedslitt av tråkk. Stor forskjell på nedbeita/tråkkslitt vegetasjon og ikke-beita vegetasjon ses naturlig nok langs de høye reingjerdene. Slike områder viser imidlertid en mer dramatisk slitasesituasjon enn det som er reelt, da reinflokkene ofte kan følge langsetter reingjerdet når det hindrer dem fra et naturlig trekk videre. Her ses da et kultur- og naturlandskap side om side.	-

¹ Underregionene er; 44.01 *Nassa*, 44.02 *Cakkarassa* og 44.03 *Rásttigáisá*.

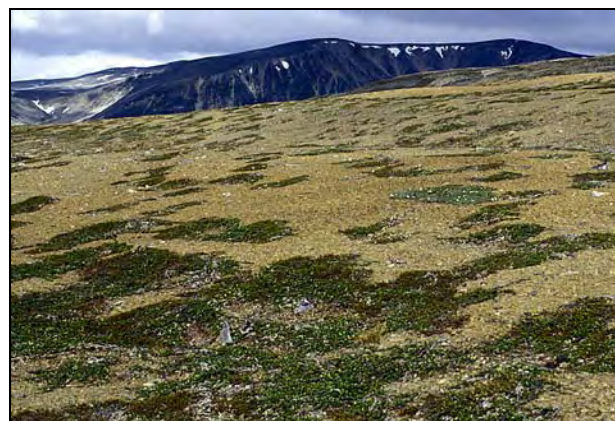
<p>BEBYGGELSE OG TEKNISKE ANLEGG</p> <ul style="list-style-type: none"> * det meste av reg. mangler bebyggelse * få veier * samiske kult.minner * store urørte nat.omr. 	<p>Det meste av regionen mangler bosetting og bebyggelse. Det som fins er helst et fåtall svært spredte hytter og gammer. Også veier er det lite av, og regionen har kun enkelte fjelloverganger. Et eks er E6 fra <i>Altafjorden</i> til <i>Porsangerfjorden</i> over <i>Semmlandet</i>. Her, fra <i>Áisarovaivi</i> og i regionens del av <i>Reppardfjorddalen</i> ses også noe bosetting langs veien. Riksvei 98, mellom <i>Porsangerfjorden</i> og <i>Laksefjorden</i>, går nord for de høyreste gaissene. Den har dermed et mer lavkupert viddelandskap på nordsiden av veien. Langs Rv 98 ses enkelte hytter, også over <i>Ifjordfjellet</i>. Mindre veier finnes nesten ikke. Et unntak er fjellveien som går opp øst for <i>Adamsfjorden</i> (Lebesby kom.), og innover til bl.a. vannet <i>Mohkkejávrí</i>. Over store deler av regionen finnes gamle fangstanlegg etter villrein. Enkelte steder danner langstrakte reingjerder betydelige lokale linjedrag i landskapet. 44 Gaissene hører til de mest urørte og villmarkspregede landskapsregionene i Norge. Det er kun veier som avgrensner de store urørte områdene, og som en følgesvenn til enkelte av veiene ses gamle e-linjer med mange linjespenn.</p>	- / (*)
<p>LANDSKAPS-KARAKTER</p> <ul style="list-style-type: none"> * Gaissene; rest av skiferdekke som engang dekket hele Finnmark * Gáí'sá = spiss tind, bølgende tinderekke * regionens topper opp mot 1100 m.o.h * Čohkarássa (betyr "råttent fjell"); reg. høyeste 1139 m.o.h * reg. er høyfjellsområdene i Finnmark * kjent fjellprofil, stor fjernvirkning * grenser mot fjord, elvedaler og vidde * topper, åsrygger, vidder og elvedaler * enorme blokkhav * lavalpint ås- og viddelandskap mellom toppene * rabbe- og risheier + lavdekker * få, spredte lune og mer frodige daldrag * tette vierkjerr, myr og sumpmark * urørte naturområder, få veier og minimalt med bebyggelse * mange fysiske og mytiske samiske kulturminner 	<p>"Hele indre Finnmark (reg.43) ligger på en stor nedslippt grunnfjellsformasjon, men ut mot kysten møter vi en tverrgående geologisk formasjon som utgjør en serie av isolerte, avrunda fjelltopper. De ble dannet under den kaledonske fjellkjededannelsen, da et større flak av jordkloden gled innover det som skulle bli Skandinavia. På den tiden lå hele Finnmark dekket av store skiferlag, avsatt i tidenes morgen i et stort, grunt havområde. Denne skiferen virket nærmest som et glidemiddel for flaket fra nord og vest. På grunn av de enorme kreftene ble hele grunnfjellet skjøvet opp i forkant, med et fall på ca.15 grader. Årmillionene rullet hen. All skiferen ble borte over de indre deler av Finnmark og Troms, mens innerkanten av det store flaket ble slipt ned til en voll med enkelte topper." (Kilde: Lauritzen & Ryvarden.) Disse fjelltoppene kalles for gaissar.</p> <p>Region 44 Gaissene danner det meste av høyfjellsområdene i Finnmark, selv om regionens fjell ikke når særlig høyere enn 1100 m.o.h. Som et høytliggende og karrig høyfjellsmassiv grenser gaissenes tre u.reg'er mot både fjorder, elvedaler og den langt flatere og lavereliggende Finnmarksvidda. Det er ofte god avstand mellom toppene, men fra de høytliggende områdene har man vide utsyn mot fjerne viddelandskap og sjøområder. For de fleste er likevel gaissenes landskap mest kjent ved deres fjerne tindeprofil fra lavere omkringliggende områder. Og som en visuell vegg i det fjerne "avgrensner" gaissenes topper og lange åsrygger mange av viddelandskapets overordna landskapsrom. Denne visuelle veggvirkningen gir også de høyeste fjelltoppene en dimensjon av storhet - til tross for deres relativt beskjedne høyder.</p> <p>Som nevnt under komponent vegetasjon vil enkelte landskapsområder oppleves som svært kontrastrike ved ferdsel gjennom regionen. Og det er nettopp fravær/tilstedeværelse av ulike vegetasjonstyper som skaper de kraftigste kontrastene. Det mest ekstreme høyarktiske fjellandskapet oppleves naturlig nok oppe blant de høyeste gaissene. Her danner uendelig mange skifrige steinblokker store, golde og øde steinvidder, som mange steder har store likhetstrekk med det landskapet man ser i høytliggende deler av region 45 <i>Varangerhalvøya</i>. Som en stor kontrast til dette golde landskapet, finnes også noen overraskende skjermede og lune daldrag med et betydelig bjørkeskogspreg. Sistnevnte er et avvik fra regionkarakteren, og hører hjemme i reg.41.</p> <p>Mellom disse to ytterpunktene ligger et lavalpint ås- og viddelandskap. Disse områdene kan ha betydelig likhet med "vanlige" landskapstyper i region 43 <i>Finnmarksvidda</i>. Her preger både lavalpin og boreal vegetasjon landskapet, og danner dermed en stor kontrast til det ødslige og karrige blokkhavet oppe i høyfjellet. Vanlig i dette bølgende viddelandskapet er hyppige overganger mellom blokker, blottstilte fjellknauser, karrige grusrygger og rabber med lavdekker og annen vindpint vegetasjon, risheier, kjerr og glisne bjørkeskoger i lesider og fuktig helninger, mens utallige myrer, sumpmarker, pytter, tjern og vann dominerer på både flate topper, platåer, terrasseringer, i dalbunner, store basseng og senkninger i viddelandskapet.</p> <p>Den visuelt synlige kulturpåvirkningen er minimal, og ses mest i form av enkelte hytter langs veier og eldre vinterveier. Utstrakt reinbeite preger enkelte områder, og lokalt kan tråkkslitasje og reingjerder prege det åpne viddelandskapet. Mange ulike sagn og myter knyttes til regionens ulike naturformasjoner, og er dermed verdifulle kulturminner sammen med fangstanlegg m.m.</p> <p>Øvre deler av Stabbursdalen nasjonalpark inngår i regionen. "Her finnes mange av Finnmarks typiske landskapsformer: karrig høgfjell og åpne vidder, trange elvegjel, fjellbjørkeskog og furumoer. Stabburselva har et variert løp gjennom nasjonalparken, der stryk og fosser veksler med dype kulper. I sørøst reiser det karrige høyfjellsområdet Gaissene seg, mens landskapet i nord og vest har et mer avrundet viddepreg." Kilde: Direktoratet for naturforvaltning.</p>	

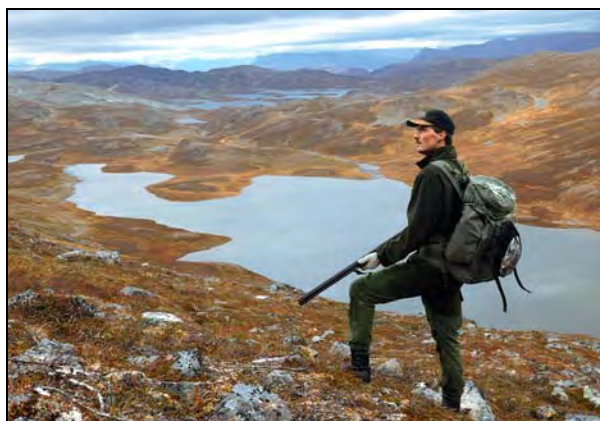
Regionen kjennetegnes av en nær sammenhengende kjede av fjelltopper, som står som en mur mellom fjordene i nord og Finnmarksvidda i sør. Rundt ligger småkupert vidde. Porsanger/Finnmark. F: PB.

Typisk for høyereliggende dalsider og topper er et stort innslag av naken stein i form av blokkhav, ur og skredvifter. Her oppe fins lite jordsmonn og dermed også lite vegetasjon. Porsanger/Finnmark. F: PB.

Fra høytliggende partier med blokkmark, fins overgang til mer stadig mer frodig vegetasjon i lavtliggende terreng. Bildet viser et midtskikt med mellomalpin hei. Vuorjegaissa, Porsanger/Finnmark. F: PB.

Fra mange topper har man storslagne utsyn mot andre regiondeler eller kyst-, vidde- og dalregioner rundt. Friluftsliv er stedvis utbredt, både sommer og vinter. Voggenestjernet, Kvalsund/Finnmark.

Regionen preges av store inngrepsfrie områder, og det som fins av bebyggelse ligger gjerne spredt langs vei. Fritidhus og reindriftilknyttet er vanligst. Fra Áisarovaivi på Sennalandet, Kvalsund/Finnmark.

Tråkkslitasje langs reingjerde mellom to reinbeitedistrikt. Når reinflokken går langs gjerdet blir vegetasjonsslitasjen følgelig langt større enn ellers. Ifjordfjellet langs riksvei 98, Gamvik/Finnmark.

Om nasjonalt referansesystem for landskap

Interessen for landskapet som en ressurs, er økende både nasjonalt og internasjonalt. Dette kommer også til uttrykk gjennom den europeiske landskapskonvensjonen, en konvensjon Norge var et av de første landene til å signere. For å kunne forvalte landskapet som en ressurs er vi imidlertid avhengig av å ha en oversikt som viser de landskapsmessige og regionale forskjellene. Dette gjør NIJOS sitt nasjonale referansesystemet for landskap.

Systemet deler Norge inn i 45 landskapsregioner basert på fellestrekk i landskapet. Hver region har sin særegne **landskapskarakter** basert på sammensetningen av de seks grunnleggende **landskapskomponentene**:

- landskapets hovedform
- landskapets småformer
- vann og vassdrag
- vegetasjon
- jordbruksmark
- bebyggelse og tekniske anlegg

Mulig å se utviklingstrender

NIJOS har valgt å bruke data fra landbrukstellingene som grunnlag for overvåking og utvikling innen de enkelte landskapsregionene. Data fra landbrukstellingene er sammenlignbare over tid. Dette åpner for en spennende 10-årig rapportering på status og utviklingstrend for de ulike landskapsregionene.

Ved beskrivelse av landskapskomponenten "jordbruksmark" har vi benyttet data fra landbrukstellingen 1999. Dette fører til at oppgitte driftstall under "jordbruksmark" vil være noe for høye i forhold til dagens situasjon.

Kontakt NIJOS

Vi innser at det til tross for vår kvalitetssikring kan forekomme feil eller mangler i beskrivelsene. Finner du slike, eller er det noe du lurer på, vil vi gjerne høre fra deg. Send en e-post til: oskar.puschmann@nijos.no eller ring oss på tlf: 64 94 97 00.

For mer info se www.nijos.no

Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) skaffer informasjon om jorda, skogen, utmarka og landskapet i Norge til bruk i planlegging, offentlig forvaltning og næringsutvikling. Instituttet er et nasjonalt fagorgan og har ansvar for flere langsiktige nasjonale program for overvåking og kartlegging av landets arealressurser. Her inngår et nasjonalt referansesystem for landskap.